

نقش اعتقاد به انتظار در اخلاق فردی

محبوبه رضانی محمودیه^۱

چکیده :

انتظار به معنی اشتیاق انسان برای دسترسی به وضعی برتر و بالاتر در گرفتاری عمومی بشریت که سرآمد آن، گسترش عدالت را برای تمام بشریت به ارمغان می آورد. اعتقاد به انتظار در زندگی انسان وجود داشته و از اصیل ترین ابعاد روحی انسان سرچشمه می گیرد. اعتقاد به انتظار از باورهای اصولی شیعه است، این آموزه می تواند سبک زندگی شیعیان را جهت دهد و اثر کاربردی در زندگی انسان داشته باشد. یکی از آثار کاربردی رشد اعتقاد به انتظار، بعد اخلاقی آن است. این عقیده عامل مؤثری برای کسب فضائل اخلاقی توسط منتظران بوده و نشانه ای است از خودسازی و تربیت اخلاقی فرد. این اعتقاد تأثیر مستقیم در تربیت افراد دارد و باعث انتقال آن به فرزندان که یکی از وظایف تربیتی خانواده است می شود رویکرد جدی این اندیشه موجب کسب فضائلی از جمله صبر، خودسازی، عدل و تقوا و می شود. فرد معتقد به انتظار یقین دارد که بساط ظلم برچیده می شود و این عقیده مسلمان را آینده نگر و دوراندیش می سازد و باعث می شود فرد معتقد برای مقاومت و پایداری و مبارزه با ظلم و فساد و موارد دیگر که در متن مقاله بدان پرداخته شده مصمم سازد. این مقاله بر اساس تجزیه و تحلیل اطلاعات موجود در مقاله ها، کتب مرتبط با موضوع، گزارش ها و منابع دیگر انجام شده است.

کلید واژه: اعتقاد، انتظار، اخلاق فردی

مقدمه

از دیدگاه اسلام یکی از وظایف مهم خانواده، تربیت فرزندان بر طبق ارزش های دینی است. ارزش هایی که هم در سعادت فردی مؤثرند و هم در تأمین سعادت اجتماعی. این امر از جمله حقوق کودکان است که بر

^۱ دانش پژوه سطح ۲ حوزه علمیه ریحانه النبی سلام الله علیها رفسنجان

عهده خانواده می باشد. زیرا بر طبق توصیه اسلام تأمین سعادت دنیایی و آخرتی فرزندان یکی از وظایف مهم خانواده به شمار می رود. یکی از بهترین مسیرها؛ از راه انتقال مفاهیم و ارزش های دینی ممکن و میسر خواهد بود. یکی از ارزشمندترین و سرنوشت سازترین سرمایه های دینی و معنوی و اجتماعی و سیاسی شیعه، اعتقاد به انتظار در مقوله مهدویت است. این آموزه دارای مولفه ها و عناصری است که با الهام از آن می توان در اعتقاد و تربیت افراد گام های موثری برداشت. عنصر انتظار و اعتقاد به ظهور از اهمیت ویژه ای برخوردار است. تأثیرگذاری انتظار و اعتقاد به ظهور امام مهدی علیه السلام در زندگی مردم، ابعاد مختلفی دارد و یکی از این ابعاد تاثیر در اخلاق فردی است. انتظار موجب می شود تا خانواده منتظر به امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) توجه بیشتری داشته باشد و از ایشان تأثیر بپذیرد و تلاش کند تا مسیر زندگی خود را به گونه ای سر و سامان دهد، که طبق خواست و رضایت امام (عجل الله تعالی فرجه الشریف) که همان خواست خداوند است، حرکت کند و با الگو قرار دادن امام (عج) در تربیت افراد بکوشد و از این جهت اثر مثبت و سازنده ای بر منتظران داشته باشد و این خود عامل مؤثری برای کسب فضایل اخلاقی توسط منتظران و نشانه ای از خودسازی و تربیت اخلاقی متأثر از اندیشه اعتقاد به مهدویت و عنصر انتظار است. اعتقاد به انتظار باعث صلابت فرد در درست کاری است. فرد معتقد از وضع موجود ناراضی است و برای ایجاد وضع بهتر تلاش می کند و زمانی که این انتظار در فرد نهادینه شود با عوامل ظلم و بیداد و فساد مبارزه می کند و در تلاش برای خودیاری و جلب آمادگی جسمی و روحی برای شکل گیری حکومت جهانی برمی آید. پیشینه بحث اعتقاد به انتظار در دین حیات بخش اسلام از زمان حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم شروع شده، و خود حضرت این مسئله را و اهمیت و جایگاه و فضیلت آن را به امت اسلام بیان کردند، به طوری که از آن حضرت ده ها روایت درباره شخص منتظر و اعتقاد به منجی این که او چه کسی است و بعد از ظهور چه کارهای بزرگی انجام خواهد داد، به امت اسلام رسیده است. لکن در خصوص اعتقاد به انتظار و نقش آن در اخلاق فردی مقاله، رساله یا کتابی به رشته تحریر در نیامده است. اما کتب و مقالاتی که به صورت مختصر اشاره ای کرده باشند موجود است مانند مقاله نقش انتظار و اندیشه مهدویت از خانم فیروزه کریمی که اشاره به شهروند جهانی شدن با عبور از از محدودیت ها و مرزها و شباهت آن با جامعه مطلوب مورد نظر اسلام سخن گفته و بدین سان جامعه مهدوی

می تواند زمینه ساز شرایط لازم برای ظهور باشد ، مقاله تأثیر اعتقاد به مهدویت بر تکامل اجتماعی بشر از خانم نرگس بزرگ خو که در این مقاله کمالخواهی و سعادتیجویی را از مشترکات فطری همه انسان ها می دانند و به بررسی محوریت اعتقاد به مهدویت و واکاوی تأثیر این عقیده بر تکامل اجتماعی بشر پرداخته است و کتاب آثار تربیتی اعتقاد به مهدویت از خانم نجمه نجم که در این کتاب به بررسی جنبه های اجتماعی مهدویت ، رابطه انتظار و اسلام با آموزش و پرورش پرداخته است. و امثال این کتب و مقالات که به صورت حاشیه ای به این مسئله پرداخته اند موجود هست، اما هیچکدام به صورت اختصاصی موضوع نقش اعتقاد به انتظار در اخلاق فردی را مورد بررسی قرار نداده اند. این نوشتار بر آن است تا با بهره گیری از منابع ، مآخذ و اطلاعات موجود به نقش اعتقاد به انتظار فرج در امید به آینده و تأثیرات آن در اخلاق فردی مورد بررسی قرار گیرد.

الف) مفهوم شناسی

۱) انتظار

انتظار در لغت به معنای: چشم به راه بودن، چیزی را چشم داشتن، منتظر چیزی بودن.^۲

توقع داشتن، چشم به راه بودن.^۳

انتظار فرج در اصطلاح یعنی چشم به راه بودن، همراه با امید و بسترسازی برای پیروزی نهایی حق بر باطل، گسترش جهانی صلح، عدالت و ایمان اسلامی و استقرار دولت حق در سراسر گیتی به دست مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف می باشد.^۴

۲) اعتقاد

^۲ عمید، انتشارات امیر کبیر ، سال ۱۳۸۱، ص ۱۸۹.

^۳ معین، انتشارات زرین، سال ۱۳۸۶

^۴ مطهری، انتشارات صدرا، ج ۱، ص ۳۵

اعتقاد در لغت یعنی: باور داشتن، گرویدن به یک دین باور، گروه.^۵

چیزی را باور داشتن؛ به درستی چیزی ایمان داشتن.^۶

واژه اعتقاد در اصطلاح هم واژه به معنای حکم قطعی (جازم) ذهنی که تشکیک پذیر است. اعتقاد به این معنا در مقابل علم قرار دارد و یا به کم ذهنی قطعی (جاذم) و یا راجح گفته می شود که شامل علم و ظن می شود، اما شامل موارد تشکیک پذیر نیست.^۷

(۳) اعتقاد به انتظار

اعتقاد به انتظار به معنای امید و آمادگی برای ظهور مهدی موعود (عج) و تحقق عدالت جهانی است. این مفهوم شامل آماده سازی روحی و اجتماعی برای تغییرات مثبت و ایجاد جامعه ای بر اساس ارزش های اخلاقی و انسانی می باشد.

(۴) اخلاق

اخلاق در لغت اینگونه معنا شده است:

اخلاق از ریشه خُلُق ، هنجارهای مورد قبول جامعه که نشان دهنده درستی یا نادرستی رفتار اشخاص است. خلق و خو؛ رفتار. رفتار خوب: آدم اخلاق دار.^۸

«اخلاق» در اصطلاح هم جمع «خُلُق» (بر وزن قفل) و «خُلُق» (بر وزن افق) می باشد. به گفته راغب در کتاب مفردات این دو واژه در اصل به یک ریشه بازمی گردد، خُلُق به همین هم معنی هیئت و شکل و صورتی است که انسان با چشم می بیند و خُلُق به معنی قوا و سجایا و صفات درونی است که با چشم دل دیده می شود. بنابراین می توان گفت: «اخلاق مجموعه صفات روحی و باطنی انسان است» و به گفته بعضی از دانشمندان،

^۵ معین، انتشارات زرین، سال ۱۳۸۶

^۶ عمید، انتشارات امیر کبیر، سال ۱۳۸۱.

^۷ تهنوی، انتشارات سپاس، سال ۱۳۸۷ جلد ۱ صفحه ۲۳۰

^۸ عمید، انتشارات امیر کبیر، سال ۱۳۸۱.

گاه به معنی به بعضی از اعمال و رفتاری که از خلیات درونی انسان ناشی می‌شود، نیز اخلاق گفته می‌شود
اولی اخلاق صفاتی است و دومی اخلاق رفتاری.^۹

(ب) اهمیت انتظار در اسلام

در ادبیات دینی مکتب حیات‌بخش اسلام، «انتظار» مفهومی بس ژرف و پر ارج دارد. گویا انتظار، زیبا ترین و
کاملترین جلوه بندگی حق تعالی است؛ به گونه‌ای که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید:
«أَفْضَلُ أَعْمَالٍ أُمْتِي إِنْتِظَارُ الْفَرَجِ مِنَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ»^{۱۰} «برترین اعمال امت من، انتظار رسیدن فرج از خدای عزیز
بزرگ است.

تعبیر امام علی علیه السلام از انتظار چنین است: «أَفْضَلُ عِبَادَةِ الْمُؤْمِنِ إِنْتِظَارُ فَرَجِ اللَّهِ»^{۱۱} «برترین عبادت
مؤمن، چشم به راه فرج خدایی داشتن است. از این رو اسلام در فرهنگ دینی اسلام، منتظران از جایگاه والا
و ممتازی برخوردار بوده و تعبیر بلندی در تجلیل مقام و مرتبت ایشان وارد شده است.

امام کاظم (علیه السلام) می فرماید: «طُوبَى لِشِيعَتِنَا الْمُتَمَسِّكِينَ بِحُبِّنَا فِي غَيْبَةِ قَائِمِنَا الثَّابِتِينَ عَلَى مُوَالَاتِنَا
وَالْبِرَائَةِ مِنْ أَعْدَائِنَا أَوْلَيْكَ مِنَّا وَ نَحْنُ مِنْهُمْ وَ قَدْ رَضُوا بِنَا أَيْمَةً وَ رَضِينَا بِهِمْ شِيعَةً وَ طُوبَى لَهُمْ، هُمْ وَاللَّهِ مَعَنَا
فِي دَرَجَتِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^{۱۲} «خوشا به حال شیعیان ما که در زمان غیبت قائم مان به ریسمان ما چنگ می‌زنند
و بردوستی ما و دشمنی دشمنان ما ثابت می‌مانند. ایشان از ما و ما از ایشان هستیم. آنان به امامت ما خشنود
و ما به پیروی آنان خرسندیم. خوشا به حال آنها و خوشا به احوالشان، به خدا سوگند! آنان در روز قیامت، در
مرتبه ما و با ما خواهند بود.

^۹ مسکویه مترجم: علی اصغر حلبی، صفحه ۵۱

^{۱۰} مجلسی، انتشارات اسلامی، ج ۵۲، ص ۱۲۲

^{۱۱} خالد برقی، دارالکتب الاسلامیه، ج ۱، ص ۴۵۳

^{۱۲} مجلسی، انتشارات اسلامی، ج ۵۱، ص ۱۵۱.

خود و جامعه تلاش کنند. این نگرش مثبت می‌تواند بصیرت فرد را افزایش دهد، زیرا فرد با دیدی بازتر و امیدوارانه‌تر به مسائل نگاه می‌کند. 2. فراگیری آموزه‌های اخلاقی انتظار به معنای آماده‌سازی خود برای ظهور مهدی موعود است. این آمادگی شامل تلاش برای بهبود اخلاق و رفتار فردی و اجتماعی است. افراد با تمرکز بر ارزش‌های اخلاقی، مانند صداقت، انصاف و محبت، بصیرت بیشتری نسبت به مسائل انسانی پیدا می‌کنند و می‌توانند تصمیمات بهتری بگیرند. 3. تحلیل عمیق‌تر وضعیت‌های اجتماعی اعتقاد به انتظار باعث می‌شود که افراد به تحلیل و بررسی وضعیت‌های اجتماعی و سیاسی پیرامون خود بپردازند. این تحلیل می‌تواند منجر به درک عمیق‌تری از مشکلات جامعه و راه‌حل‌های ممکن شود. این بصیرت اجتماعی، افراد را قادر می‌سازد تا در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی مشارکت کنند و برای تغییرات مثبت تلاش نمایند. 4. تقویت وحدت و همبستگی انتظار مشترک برای ظهور مهدی موعود می‌تواند موجب تقویت وحدت میان مسلمانان و پیروان دیگر ادیان شود. این همبستگی می‌تواند بصیرت جمعی را افزایش دهد، زیرا افراد با همکاری و همفکری می‌توانند به درک بهتری از چالش‌ها و فرصت‌ها برسند. 5. توجه به زمان حال با وجود اعتقاد به آینده‌ای بهتر، معارف دینی تأکید دارند که باید در زمان حال نیز تلاش کنیم. این توجه به زمان حال و اقدام برای تغییرات مثبت، می‌تواند بصیرت فرد را در مورد ضرورت عمل و تأثیرگذاری بر زندگی خود و دیگران افزایش دهد. اعتقاد به انتظار در معارف دینی نه تنها منبع امید و انگیزه است، بلکه می‌تواند بصیرت فردی و اجتماعی را نیز تقویت کند. این بصیرت در نهایت منجر به تصمیم‌گیری‌های بهتر، رفتارهای اخلاقی‌تر و همبستگی اجتماعی بیشتر خواهد شد. بنابراین، انتظار نه تنها یک حالت روحی است، بلکه یک عامل فعال در شکل‌دهی به رفتارها و نگرش‌های مثبت در زندگی فردی و اجتماعی است.^{۳۲}

۷) منحل نشدن در فساد محیط

یکی از اثرات مهم اعتقاد به انتظار آن است که فرد را از تسلیم شدن در برابر آلودگی‌ها و حل شدن در فساد محیط و خودباختگی در مقابل انواع عوامل منحرف کننده داخلی و خارجی باز می‌دارد. طبق روایات زیادی در دوره غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف عوامل انحراف و موانع پایبندی به ارزشهای الهی آنچنان

^{۳۲} . <https://www.ayandehroshan.ir/article/>

افزایش پیدا می‌کند که اغلب مردم به جهت ضعف ایمان و وسوسه شیطان و هواهای نفسانی به فساد و تباهی کشیده می‌شوند. در چنین شرایطی یکی از عوامل مهمی که می‌تواند انسان را به خوشتنداری دعوت کند، امید به اصلاح نهایی است که اعتقاد به انتظار به آن دلالت دارد بنابراین انتظار ظهور امام زمان عجل الله فرجه الشریف از نظر روانی انسان را در مقابل امواج سهمگین فساد و آلودگی مقاوم می‌سازد و از حل شدن وی در آلودگی محیط جلوگیری می‌کند در صورت وجود یک برنامه منسجم در زمینه احیا و گسترش فرهنگ انتظار می‌توان با شبیخون فرهنگی دشمنان که مخصوصاً روح و اندیشه قشر جوان را هدف قرار داد مقابله کرد مقاله نقش فرهنگ انتظار در پویایی جامعه مطلوب نصرآبادی علی

نتایج:

اعتقاد به انتظار مهدی موعود در دین اسلام و قرآن، تأثیرات عمیقی بر اخلاق فردی دارد. این اعتقاد به عنوان یک منبع امید و انگیزه، افراد را به تلاش برای بهبود رفتارهای اخلاقی و اجتماعی تشویق می‌کند. در قرآن، آیات متعددی بر اهمیت تقوای الهی و رفتار نیک تأکید دارند و انتظار ظهور مهدی موعود، این اصول را تقویت می‌کند. افرادی که به انتظار مهدی معتقدند، معمولاً به دنبال تحقق عدالت و انصاف در جامعه هستند. این انتظار باعث می‌شود که آنها خود را موظف به رعایت اخلاقیات و ارزش‌های انسانی بدانند. همچنین، این اعتقاد موجب تقویت حس مسئولیت‌پذیری در برابر دیگران می‌شود و افراد را به انجام اعمال نیک و خدمت به جامعه ترغیب می‌کند. انتظار مهدی موعود همچنین به معنای آمادگی برای تغییرات مثبت است. این آمادگی افراد را به سمت خودسازی و اصلاح رفتارهای نادرست سوق می‌دهد. در نتیجه، انتظار به عنوان یک عامل محرک، موجب رشد اخلاقی فرد می‌شود و او را به سوی تقویت صفات پسندیده مانند صداقت، شجاعت و ایثار هدایت می‌کند. به طور کلی، اعتقاد به انتظار در قرآن و آموزه‌های دینی نه تنها امید به آینده‌ای بهتر را تقویت می‌کند، بلکه فرد را به سوی اخلاق نیکو و رفتارهای انسانی سوق می‌دهد، که در نهایت به ایجاد جامعه‌ای سالم‌تر و عادلانه‌تر منجر می‌شود.

فهرست منابع

قرآن

۱. ابن منظور ، محمد بن مكرم، لسان العرب، تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی ، چاپ اول ، سال ۱۳۸۵.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال، مترجم : محمد كمره ای، تهران : انتشارات کتابچی، چاپ نهم، سال ۱۳۸۱.
۳. _____، كمال الدين و تمام النعمه ، مترجم: سيد محمد كاظم موسوی، قم : انتشارات فقه، چاپ اول ، سال ۱۳۹۶.
۴. الهی تبار، علی، علل انحطاط مسلمین از دیدگاه شهید مطهری، انتشارات معارف
۵. تهانوی، محمد علی بن علی، موسوعه كشاف اصطلاحات الفنون و العلوم، تهران : انتشارات سپاس، سال ۱۳۸۷.
۶. حر عاملی، محمد حسن ، اثبات الهدی، بیروت : انتشارات مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، سال ۱۴۲۵، سال ۱۴۲۵.
۷. خالد برقی، احمد بن محمد، المحاسن، مترجم محمد مرادی، تهران: انتشارات موسسه فرهنگی دارالحديث، چاپ دوم، سال ۱۳۹۵.
۸. دستغیب، سيد محمد هاشم ، ولايت ، قم : انتشارات اسلامي وابسته به جامعه مدرسين قم ، چاپ دوم ، سال ۱۳۹۵.
۹. ری شهری، محمد ، میزان الحکمه، ج ۲، تهران: انتشارات دارالحديث ، سال ۱۳۸۴.
۱۰. طوسی، محمد بن حسن، الغیبه ، قم: انتشارات دارالمعارف الاسلامیه ، سال ۱۴۱۱ ق.

۱۱. عمید، حسن، فرهنگ عمید. تهران: انتشارات امیر کبیر، سال ۱۳۷۵، چاپ ششم.
۱۲. فروخ صفار، محمد بن حسن، بصائرالدرجات، قم: انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، سال ۱۴۰۴.
۱۳. قزوینی سید مهدی، موسوی اصفهانی سید محمد تقی، مکیال المکارم، تهران: انتشارات فراموشی، بی جا، سال ۱۳۹۹.
۱۴. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی ج ۵، تهران: انتشارات دارالثقلین، چاپ دهم، سال ۱۳۹۰.
۱۵. مجلسی، محمد بن باقر، بحارالانوار، مترجم: محمد باقر بهبودی، تهران: انتشارات اسلامی، چاپ چهارم، سال ۱۳۸۶.
۱۶. مسکویه رازی، ابوعلی، تهذیب الاخلاق، مترجم: علی اصغر حلبی، تهران: انتشارات اساطیر، چاپ اول، سال ۱۳۸۱.
۱۷. مصباح یزدی، محمد تقی، خود شناسی برای خودسازی، قم: انتشارات موسسه پژوهشی امام خمینی، چاپ شانزدهم، سال ۱۳۹۰.
۱۸. معین، محمد، فرهنگ معین، تهران: انتشارات زرین، چاپ چهارم، سال ۱۳۸۸.
۱۹. مطهری، مرتضی، قیام و انقلاب مهدی، قم: انتشارات صدرا، چاپ چهارم، سال ۱۳۸۵.
۲۰. مفید، الارشاد فی المعرفه حجج الله علی العباد، قم: انتشارات کنگره جهانی هزاره شیخ مفید، سال ۱۴۱۳.
۲۱. هاشمی رفسنجانی، علی اکبر، فرهنگ قرآن، قم: انتشارات موسسه بوستان کتاب، چاپ چهارم، سال ۱۳۹۵.

۱. دیرباز، عسکر، روش های اثرگذاری انتظار در جامعه منتظر ، سایت پژوهشکده مهدویت ، موسسه آینده روشن بشریت ، تاریخ انتشار : ۱۲ اذر سال ۱۳۹۳.

۲. نصر آبادی ، علی ، نقش فرهنگ انتظار در پویایی جامعه مطلوب، ، نشریه افق شماره ۳۵، سال ۱۳۹۰.